

Informaatiotutkimuksen päivät 2010
21. - 22. lokakuuta, Tampere

ABSTRAKTI

Vesa Suominen

Kirjastokäsitykset, kirjastokäytäntö sekä kirjasto-tutkimus ja sen mahdollinen käytäntö

Vesa Suominen, Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta, vesa.suominen@oulu.fi.

1. Käsitteelliset lähtökohdat

Voidaan perustellusti sanoa, että suomalaisessa informaatiotutkimuksessa kirjastokysymyksillä ei ole tunnustettua asemaa omana erityisenä osa-alueenaan esimerkiksi tiedonhankinnan ja –haun tai tietohallinnon tapaan. Vähintäänkin on perusteltua sanoa, että kirjastokysymysten asema osa-alueena suomalaisessa informaatiotutkimuksessa on niin kognitiivisesti kuin institutionaalisesitkin huomattavasti näitä muita alueita heikommin etabloitunut. (Ks. Suominen 2007). Tässä

Suomalainen informaatiotutkimus on linjassa laajemminkin maailmalla esiintyvien näkemysten kanssa. Asennoitumista kirjastokysymyksiin kuvaa sattuvasti Peter Ingwersenin luonnehdinta ”kirjastotieteestä” erityisenä ”R&D-toiminnan” alueena:

Library science is a special R&D activity within information science. Library science [...] is concerned with the information processes that takes place in libraries. As such, library science becomes a special case where for instance information retrieval is called reference work and information management is named library management. (Ingwersen 1992, 5-6.)

Ingwersenin muotoilun voi tulkita vahvasti ehdottavan, vaikka ei välttämättä implikoivan, että ”informaatioprosesseilla”, silloin kun ne tapahtuvat kirjastossa, ei ole mitään erityisesti kirjastosta johtuvaa erityisluonnetta ”informaatioprosesseina”. Tämä voidaan ilmaista lyhyesti siten, että kirjasto näyttäytyy vain paikkana, jossa nämä prosessit voivat tapahtua, jolloin pääasiallinen teoreettinen kiinnostus kohdistuu itse ”informaatioprosesseihin”.

Vaihtoehtoinen tapa nähdä kirjasto olisi esimerkiksi se, että soveltaisimme käytännön käsitettä ja muodostaisimme käsitteen kirjastokäytäntö. Historiallisesti käytännön käsitteen alkuperää on syytä hakea aina Aristoteleesta asti. Hänellä käytäntö (*praxis*) asettuu vastakkain tuotannollisen toiminnan (*poiesis*) käsitteen kanssa, ja sen keskeisin erityispiirre on se, että käytäntö ei palaudu ulkoisiin päämääriin vaan on päämäärä itsessään. Voidaan myös tulkita, että käytäntö (*praxis*) toimintana sisältää kysymyksen päämääristään, joita koskevaa järjen kykyä ja toimintoa aristoteles kutsuu käytännölliseksi järjeksi (*phronesis*). Aristoteleella *praxis par excellence* on politiikka, johon liittyvä ymmärrys on siis oleellisesti ymmärrystä myös hyvästä tai oikeista päämääristä. (Ks. Aristoteles 400-300 eKr, 1094a-1094b.) Mainittu politiikan erityisluonnetta korostava piirre käytännön käsitteessä Aristoteleella on keskeinen lähtökohta mm. Habermasin tavassa puoltaa *praxis*-käsitteen käyttöä (ks. esim. Giddens 1984, 2).

Myöhemmin yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa käytännön käsite tulee viittaamaan yleisemmin erilaisiin toiminnallisiin totaliteetteihin tai toiminnan totaliteetteihin niihin liittyvine rakenteellisine piirteineen. Esimerkkinä tästä voisi pitää jälleen Habermasin (1961, 80-89) ”laitostuman” käsitettä, millä hän meitä ehkä kiinnostavasti viittaa, paitsi kirjallisuuteen, myös kirjastoon modernin kansalaisyhteiskunnan syntyvaiheissa. Kokoavasti käytännön käsitettä tästä väljemmästä näkökulmasta kuvaa esimerkiksi Theodore R. Schatzki seuraavasti:

Practice approaches to social order refer order, however conceived, to the field of practices. This means, first, that order is understood as (a) feature(s) of this field and, second, that components and aspects of the field are deemed responsible for the establishment of order. [...] Practice approaches also tend to reduce the scope and ordering power of reason. They do this by abandoning the traditional conception of reason as an innate mental faculty and reconceptualizing it as a practice phenomenon: as (1) a way of being dependent upon and thus varying among practices or (2) ways of operating within practices, e.g., rational procedures and argumentation [Schatzki then refers to Winch and Toulmin]. (Schatzki 2000, 13-14)

2. Empiirinen tutkimus ja tulosten pohdinta

Nähdäkseni, missä määrin kirjastoa ja sen ilmiöitä käytäntökäsitteen näkökulmasta koskevaa ymmärrystä saattaisi sisältyä suomalaisen informaatiotutkimukseen, tein pienimuotoisen sisällönanalyysin Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen tavalla tai toisella kirjastoon liittyvistä pro gradu – tutkielmista. Pro gradu –tutkielmien voi niihin sisältyvän ohjauksen vuoksi niiden voi olettaa heijastavan suomalaisessa informaatiotutkimuksessa vallalla olevia tapoja hahmottaa kirjastokysymyksiä tutkimuskysymyksinä. Aineistoksi otin yhden vuoden jollain tavoin kirjastoon liittyvät pro gradu – tutkielmat (2008, 20 tutkielmaa).

Kirjastokäytännön käsite väljemmässä mielessä mm. siten, että teoreettisina lähtökohtina esitellään kirjastoja rakenteina, joiden puitteissa erilaiset toiminnat ainakin osittain rakentuvat. Kirjastokäytäntö tässä vielä suhteellisen vaatimattomassa mielessä näyttäytyikin pro gradu –tutkielmien sisällysluetteloissa jossain määrin.

Puhtaammin aristoteelisessa mielessä kirjastokäytäntö olisi esillä, jos tutkimuksella olisi itse kirjastokäytäntöön sisältyvään käytännölliseen järkeen suhde, joka ei olisi pelkästään ulkoinen tai objektiivoinen. Myös tätä lähestyttiin joissakin tutkielmissa, mm. historiallisesta näkökulmasta tai uuden tietotekniikan mahdollistaman kirjaston käsitteen uudelleenpohdinnan kautta.

Lopuksi on syytä todeta, että monenlaisten asioiden tutkimusta voidaan pitää kirjastotutkimuksena, jos se on motivoitunut reflektoidun kirjastokäsitteen kautta. Tämä on voinut tapahtua esimerkiksi siten, että tutkimus sisältää käytännöllisen järjen käyttöä, joka koskee kirjastokäytäntöä konstituoivia perusteita. Sen selvittäminen, missä määrin näin tapahtuu, edellyttäisi kuitenkin tässä sovellettuja sofistikoitumpia menetelmiä. Esimerkiksi implisiittisten kirjaston käsitteiden tavoittamiseksi voisi olla tarpeen soveltaa diskurssianalyttisiä menetelmiä.

Lähteet:

Aristoteles (400-300 eKr.) *The Nicomachean ethics*. With an Engl. transl. by H. Rackham. Cambridge, Harvard University Press, London, Heineman, 1975. Aristotle in twenty-three volumes, XIX. First publ. 1926. New and rev. ed. 1934.

Giddens, Anthony (1984) *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. 1st paperback edition. Berkeley, University of California Press, 1986. First publ. 1984.

- Habermas, Jürgen (1961) *Julkisuuden rakennemuutos*. Suom. Veikko Pietilä. Tampere, Vastapaino, 1984. Alunperin julk. 1961.
- Ingwersen, Peter (1992) *Information retrieval interaction*. London, Taylor Graham.
- Schatzki, Theodore R Introduction Practice theory. Teoksessa: *Practice Turn in Contemporary Theory*. Ed. by Schatzki, Theodore R., Knorr-Cetina, K. and Savigny, Eike. Florence, KY, Routledge, 2000. Pp. 11-23.
- Suominen (2007) Kirjastoalan yliopistollisen koulutuksen oppisisältö ja opillis-tutkimuksellinen perusta. Teoksessa: *Kirjastonhoitaja tulevaisuudessa – Millaista osaamista kirjastot tarvitsevat?* Toim. Jaakko Korpisaari ja Jarmo Saarti. Kirjastonhoitajien säätiö, [Helsinki], 2007. S. 57-79.